

Εισαγωγή

Το βιβλίο αυτό πρέπει να διαβαστεί σαν ένα διδακτικό παραμύθι για την εξέλιξη των σωμάτων, της πολιτικής και των ιστοριών. Πάνω από όλα είναι ένα βιβλίο για την επινόηση και την επανεπίνοηση της φύσης – ίσως του πιο κομβικού πεδίου ελπίδας, καταπίεσης και αμφισβήτησης για τους κατοίκους του πλανήτη γη στην εποχή μας. Μια φορά κι έναν καιρό, λοιπόν, στη δεκαετία του 1970, η συγγραφέας ήταν μια καθωσπρέπει αμερικανίδα σοσιαλίστρια και φεμινίστρια, λευκή, θηλυκού γένους, βιολόγος της οικογένειας των ανθρωπιδών, που έγινε ιστορικός της επιστήμης σκοπεύοντας να γράψει για τους τρόπους με τους οποίους παρουσιάζονταν οι μαϊμούδες, οι πίθηκοι και οι γυναίκες σε σύγχρονα δυτικά κείμενα. Ανήκε σε κείνες τις περίεργες κατηγορίες –τις αόρατες ακόμη και στα ίδια τους τα μάτια– που αποκαλούνται «ασημάδευτες» και εξαρτώνται για τη διατήρησή τους από μια άνιση δύναμη. Ωσπου να γραφτούν τα τελευταία δοκίμια όμως, είχε κιόλας μεταμορφωθεί σε μια πολλαπλά σηματοδοτημένη κυβοργική φεμινίστρια, που προσπαθούσε να κρατήσει ζωντανή την πολιτική της, όπως και τις άλλες κριτικές λειτουργίες της, στους διόλου ελπιδοφόρους καιρούς του τελευταίου τέταρτου του 20ού αιώνα. Το βιβλίο εξετάζει τη διάλυση διαφόρων εκδοχών του ευρωαμερικανικού φεμινιστικού ανθρωπισμού μπροστά στις ολέθριες παραδοχές που έχουν υιοθετήσει από κυρίαρχες αφηγήσεις βαθύτατα χρεωμένες στο ρατσισμό και την αποικιοκρατία. Έπειτα, ακολουθώντας ένα άνομο τρομακτικό σημάδι, η ιστορία του βιβλίου στρέφεται στις δυνατότητες ενός «κυβοργικού» φεμινισμού, που είναι ίσως πιο ικανός να παραμένει συντονισμένος με συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτικές τοποθετήσεις και διαρκείς μερικότητες χωρίς να εγκαταλείπει την αναζήτηση πολυδύναμων συνδέσεων.

Κυβόργιο¹ είναι ένα υβριδικό πλάσμα, σύνθεση οργανισμού και μηχανής.

1. Κυβόργιο: η λέξη προέρχεται από τη σύνθεση και τη σύντμηση της φράσης «κυβ-ερνητικός οργ-ανισμός» (οργανισμός της κυβερνητικής), αποδίδοντας τον αγγλικό όρο cyb-org που δημιουργήθηκε με ανάλογο τρόπο από τη φράση «cyb-ernetical org-anism». Ο αγγλικός όρος πρωτοεμφανίστηκε το 1960 σε άρθρο δύο προσωπικοτήτων με πολυσχιδή δράση στους τομείς της μουσικής, της νευροφυσιολογίας, της φαρμακευτικής και της κυβερνητικής, των Μάνφρεντ Κλάινς και Νέιθαν Κλάιν (Manfred Clynes και Nathan Kline), για να δηλώσει ένα νέο είδος κατασκευασμένου οργανισμού που συναποτελείται από οργανικά και μηχανικά μέ-

Τα κυβόργια όμως συναπαρτίζονται από τα ιδιαίτερα είδη μηχανών και οργανισμών που αρμόζουν στον ύστερο 20ό αιώνα. Είναι υβριδικές οντότητες της μεταπολεμικής εποχής με υλικό κατασκευής τους, πρώτον, εμάς και άλλα οργανικά πλάσματα στην «υψηλής τεχνολογίας» μορφή που έχουμε προσλάβει, χωρίς να το επιλέξουμε, ως πληροφορικά συστήματα, κείμενα και εργονομικά ελεγχόμενα συστήματα μόχθου, επιθυμίας και αναπαραγωγής. Το δεύτερο βασικό συστατικό στα κυβόργια είναι οι μηχανές, κι αυτές με τη μορφή συστημάτων επικοινωνίας, κειμένων και εργονομικά σχεδιασμένων αυτόματων μηχανισμών.

Στα κεφάλαια που συναποτελούν το Πρώτο Μέρος αυτού του βιβλίου εξετάζονται φεμινιστικές αντιπαραθέσεις για τους τρόπους με τους οποίους παράγονται γνώσεις και νοήματα για τη συμπεριφορά και την κοινωνική ζωή στις μαϊμούδες και τους πιθήκους. Το Δεύτερο Μέρος διερευνά τους ανταγωνισμούς για την εξουσία να καθορίζονται αφηγήσεις σχετικές με τη «φύση» και την «εμπειρία» – που είναι δύο από τις πιο πολυδύναμες και αμφίσημες λέξεις της αγγλικής γλώσσας. Το Τρίτο Μέρος εστιάζει στην κυβοργική σωματοποίηση, στη μοίρα διάφορων φεμινιστικών εννοιολογήσεων του φύλου, σε επανιδιοποιήσεις των μεταφορικών σχημάτων της όρασης για φεμινιστικούς ηθικούς και επιστημολογικούς σκοπούς, καθώς και στο ανοσοποιητικό σύστημα ως βιοπολιτικό χάρτη των σημαντικότερων συστημάτων «διαφοράς» σε έναν μετανεωτερικό κόσμο. Το βιβλίο, σε διάφορα πλαίσια, πραγματεύεται εννοιολογικές κατασκευές της φύσης ως κρίσιμες πολιτισμικές διαδικασίες για ανθρώπους που έχουν την ανάγκη και την ελπίδα να ζήσουν σε έναν κόσμο που να μαστίζεται λιγότερο από τις φυλετικές ηγεμονίες, την αποικιοκρατία, την τάξη, το φύλο και τη σεξουαλικότητα.

Στις σελίδες αυτές ανοικούν παράδοξα πλάσματα της μεθορίου –ανθρωποειδή, κυβόργια και γυναίκες–, πλάσματα που επηρέασαν αποσταθεροποιητικά τα μεγάλα εξελικτικά, τεχνολογικά και βιολογικά αφηγήματα της Δύσης. Τούτα τα οριακά πλάσματα είναι κυριολεκτικά *τέρατα*, κι η λέξη αυτή στην αγγλική της

ρη, και λειτουργεί αυτόματα ως ολοκληρωμένο ομοιοστατικό σύστημα. Για την απόδοσή του στα ελληνικά έχουν χρησιμοποιηθεί πολλές λέξεις: κυβερνοοργανισμός, ανθρωπορομπότ, ανθρωπομηχανή, σάιμποργκ είναι μερικές από αυτές. Ωστόσο, εδώ προτιμήθηκε το σύμμιγμα «κυβόργιο», παρότι ξενίζει στο πρώτο άκουσμά του. Η λέξη προέρχεται από τη λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας, μια βασική πηγή έμπνευσης της Χάραγουεϊ, και σύμφωνα με μαρτυρίες χρησιμοποιείται στα ελληνικά ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 στον προφορικό λόγο, ενώ έχει περάσει και στον γραπτό. Ανάμεσα στους λόγους που υπαγόρευαν αυτή την επιλογή είναι η ευκολία με την οποία σχηματίζει ευδιάκριτα και εύχαρα παράγωγα· το ουδέτερο γένος, που κρίθηκε πιο λειτουργικό για τον «κόσμο μετά το φύλο» όπου τοποθετείται η συγκεκριμένη μορφή· και επίσης το γεγονός ότι το στοιχείο ακριβώς που ξενίζει στη λέξη υπηρετεί πιο εκφραστικά τον μεταφορικό λόγο και τον πολιτικό μύθο που επιχειρεί να πλάσει η συγγραφέας. (Σ.τ.Μ.)

εκδοχή (monster) μοιράζεται με το *καταδεικνύω* (demonstrate) περισσότερα πράγματα από την κοινή τους ρίζα. Τα τέρατα σημαίνουν. Το έργο *Ανθρωποειδή, κυβόργια και γυναίκες* απευθύνει εξονυχιστικά ερωτήματα στις πολύπλευρες βιοπολιτικές, βιοτεχνολογικές και φεμινιστικές θεωρητικές αφηγήσεις των τοποθετημένων γνώσεων που παρήχθησαν από και για τούτα τα πολλά υποσχόμενα και διόλου αθώα τέρατα. Οι διαφοροποιημένοι ως προς την εξουσία και άκρως διαφιλονικούμενοι τρόποι ύπαρξης αυτών των τεράτων ενδέχεται να αποτελούν σημεία πιθανών κόσμων – και ασφαλώς είναι σημεία κόσμων για τους οποίους φέρουμε ευθύνη.

Στο *Ανθρωποειδή, κυβόργια και γυναίκες* συγκεντρώνονται δοκίμια που γράφτηκαν από το 1978 μέχρι το 1989, μια περίοδο σύνθετων πολιτικών, πολιτισμικών και επιστημολογικών ζυμώσεων στο εσωτερικό των πολλών φεμινιστικών ρευμάτων που εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Τα παλιότερα από αυτά εστιάζουν στα βιοπολιτικά αφηγήματα των επιστημών που μελετούν τις μαϊμούδες και τους πιθήκους και γράφτηκαν στο πλαίσιο του αμερικανικού ευρωκεντρικού σοσιαλιστικού φεμινισμού. Πραγματεύονται το πώς συγκροτήθηκε η φύση στη σύγχρονη βιολογία ως σύστημα παραγωγής και αναπαραγωγής, δηλαδή ως επίπονα εργαζόμενο σύστημα, με όλες τις αμφισημίες και τις κυριαρχίες που ενυπάρχουν σε τούτη τη μεταφορά. Πώς, αλήθεια, για μια κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα με τεράστια δύναμη να μετατρέπει τις αφηγήσεις της σε πραγματικότητα, η φύση έγινε σύστημα εργασίας, κυβερνημένο από τον ιεραρχημένο καταμερισμό εργασίας, όπου οι ανισότητες φυλής, φύλου και τάξης μπορούσαν να φυσικοποιηθούν σε λειτουργικά συστήματα εκμετάλλευσης; Ποιες ήταν οι συνέπειες για το πώς γίνονταν αντιληπτές οι ζωές των ζώων και των ανθρώπων;

Η μεσαία ενότητα των κεφαλαίων εξετάζει αντιπαραθέσεις για αφηγηματικές μορφές και στρατηγικές μεταξύ φεμινιστριών, καθώς η πολυφωνία και οι ανισότητες εξουσίας στο εσωτερικό του σύγχρονου φεμινισμού και ανάμεσα στις γυναίκες της εποχής μας έγιναν αναπόφευκτες. Η ενότητα ολοκληρώνεται εξετάζοντας τρόπους ανάγνωσης της Μπούτσι Εμετσέτα, μιας σύγχρονης νιγηριανο-βρετανίδας συγγραφέα, ως παράδειγμα των αντιπαραθέσεων ανάμεσα σε διαφορετικά τοποθετημένες αφρικανές, αφροαμερικανίδες και ευρωαμερικανίδες κριτικούς για το τι θα λογιστεί ως γυναικεία εμπειρία στα παιδαγωγικά συμφραζόμενα μιας πανεπιστημιακής αίθουσας διδασκαλίας γυναικείων σπουδών. Ποια είδη λογοδοσίας, συμμαχίας, αντίθεσης, συλλογικότητας και εκδοτικών πρακτικών δομούν συγκεκριμένες αναγνώσεις της συγγραφέα αυτής στο συγκεκριμένο θέμα;

Το τρίτο μέρος του βιβλίου με τίτλο «Διαφορική πολιτική για ανίδες/ανιδιοποιημένες άλλες» περιλαμβάνει τέσσερα δοκίμια. Η φράση «ανίδες/ανιδιοποιημένες άλλες» [«inappropriate/d others»] αποτελεί δάνειο από τη βιετναμέζα σκηνοθέτιδα και φεμινίστρια θεωρητικό Τριν Τ. Μινχ-χα, η οποία χρησιμοποίη-

σε τον όρο προκειμένου να υποδείξει την ιστορική τοποθέτηση όσων αρνούνται να υιοθετήσουν το προσωπείο είτε του «εαυτού» είτε του «άλλου» που προτείνεται από κυρίαρχα ταυτοτικά και πολιτικά αφηγήματα. Οι μεταφορές της Μινχχα υποδεικνύουν μια γεωμετρία για την εξέταση των σχέσεων διαφοράς αλλιώτικη από την ιεραρχική κυριαρχία, την ενσωμάτωση των «μερών» σε «όλον» ή την ανταγωνιστική αντίθεση. Οι μεταφορές της όμως υποδεικνύουν επίσης το σκληρό διανοητικό, πολιτισμικό και πολιτικό έργο που θα απαιτήσουν οι νέες γεωμετρίες, κι αν όχι από τους ανθρωποειδείς πιθήκους, τουλάχιστον από τα κυβόργια και τις γυναίκες.

Τα δοκίμια δείχνουν ποιες αντιφατικές μήτρες συμμετείχαν στη σύνθεσή τους. Εξετάζοντας την πρόσφατη ιστορία του όρου βιολογικό/κοινωνικό φύλο, που γράφτηκε για ένα γερμανικό μαρξιστικό λεξικό, αναδεικνύεται παραδειγματικά η κειμενική πολιτική που έχει εμπεδωθεί κατά την παραγωγή απολογισμών για σύνθετες αντιπαραθέσεις οι οποίοι προορίζονται για καθιερωμένα έργα αναφοράς. Το «Κυβοργικό μανιφέστο» γράφτηκε για να βρεθεί πολιτική κατεύθυνση στη δεκαετία του 1980 κοιτώντας καταπρόσωπο τις υβριδικές μορφές ζωής που κατά τα φαινόμενα είχαμε γίνει «εμείς» σε ολόκληρο τον κόσμο. Η εξέταση των συζητήσεων για την «επιστημονική αντικειμενικότητα» στη φεμινιστική θεωρία υπερασπίζεται το μετασηματισμό των απεχθών μεταφορών της οργανικής και της τεχνολογικής όρασης, προκειμένου να έρθουν στο προσκήνιο επιμέρους τοποθετήσεις, πολλαπλές διαμεσολαβήσεις, μερικές οπτικές, και επομένως μια πιθανή αλληγορία για τη φεμινιστική επιστημονική και πολιτική γνώση.

Από τούτη την άσκηση η φύση αναδύεται με την πολυμήχανη μορφή του «κογιότ». Τούτος ο πολυδύναμος κατεργάρας μάς δείχνει ότι τις ιστορικά συγκεκριμένες ανθρώπινες σχέσεις με τη «φύση» πρέπει να τις φανταστούμε κατά κάποιο τρόπο –γλωσσικά, ηθικά, επιστημονικά, πολιτικά, τεχνολογικά και επιστημολογικά– ως γνήσια κοινωνικές και ενεργά σχεσιακές· κι όμως τα μέρη αυτής της σχέσης παραμένουν στο έπακρο ανομοιογενή. Τις σχέσεις «μας» με τη «φύση» μπορούμε να τις φανταστούμε ως κοινωνικό συναπάντημα με ένα ον που δεν είναι ούτε «αυτό», «εσείς», «συ», «αυτός», «αυτή», αλλά ούτε η σχέση «τους» με «εμάς». Σε προτάσεις για τις αντιδικίες σχετικά με το τι μπορεί να λογιστεί ως φύση, εμποδώνονται προσωπικές αντωνυμίες που είναι οι ίδιες πολιτικά εργαλεία, εκφράζουν ελπίδες, φόβους και αντιφατικές ιστορίες. Η γραμματική είναι άσκηση πολιτικής με άλλα μέσα. Ποιες αφηγηματικές δυνατότητες για το έργο του οικοφεμινισμού μπορούν να κρύβονται σε τερατώδη γλωσσικά σχήματα για τις σχέσεις με τη «φύση»; Παραδόξως, όπως συνέβη και με τους προηγούμενους μας στους δυτικούς λόγους, οι προσπάθειες για γλωσσική συνδιαλλαγή με τον μη αναπαραστάσιμο, τον ιστορικά ενδεχομενικό, τον τεχνουργηματικό κι εντούτοις αυθόρμητο, αναγκαίο, εύθραυστο κι αποσβολωτικό πληθωρικό χαρακτήρα της «φύσης» μπορούν να μας βοηθήσουν να δώσουμε νέο σχήμα στο είδος προσώ-

πων που ίσως είμαστε. Τα πρόσωπα αυτά δεν μπορούν πια να είναι, αν ποτέ υπήρξαν, ούτε κυρίαρχα ούτε αλλοτριωμένα υποκείμενα αλλά –ίσως– πολλαπλά ετερογενή, ανομοιογενή, υπεύθυνα και συνδεδεμένα ανθρώπινα δρώντα υποκείμενα. Ωστόσο, δεν πρέπει ποτέ να ξανασυνδεθούμε όπως τα μέρη στο όλον, όπως τα σημαδεμένα όντα που ενσωματώνονται στα ασημάδευτα, σαν ενιαία και συμπληρωματικά υποκείμενα που υπηρετούν το ένα Υποκείμενο του μονοθεϊσμού και των εκκοσμικευμένων αιρέσεών του. Πρέπει να έχουμε εμπρόθετη δράση –ή εμπρόθετες δράσεις– χωρίς αμυνόμενα υποκείμενα.

Τέλος, η χαρτογράφηση του βιοπολιτικού σώματος όπως εξετάζεται από την προοπτική του σύγχρονου λόγου για το ανοσοποιητικό σύστημα ανιχνεύει και πάλι τρόπους να δοθεί νέο σχήμα σε πολλαπλότητες έξω από τη γεωμετρία των περιορισμών που θέτει το δίπολο μέρος/όλον. Πώς μπορούμε να ξαναφανταστούμε –και να ζήσουμε ξανά– τα «φυσικά» μας σώματα με τρόπο που μεταμορφώνει τις σχέσεις του ίδιου και του διαφορετικού, του εαυτού και του άλλου, του εσωτερικού και του εξωτερικού, της αναγνώρισης και της παραγνώρισης σε ταξιδιωτικούς χάρτες για ανίδεις/ανιδιοποιημένες άλλες; Και αναπόδραστα, τούτες οι ανασχηματοποιήσεις πρέπει να ομολογούν ως διαρκή συνθήκη την τρωτότητα, τη θνητότητα και τον πεπερασμένο χαρακτήρα μας.

Μέσα από αυτά τα δοκίμια προσπάθησα να ξανακοιτάξω μερικά φεμινιστικά χαρτιά που απορρίφθηκαν από τη δυτική τράπουλα, να αναζητήσω πολυμήχανες φιγούρες που θα μπορούσαν ίσως να μετατρέψουν μια σημαδεμένη τράπουλα σε πολυδύναμο σύνολο από μπαλαντέρ για την ανασχηματοποίηση πιθανών κόσμων. Μπορούν τα κυβόργια ή οι διπολικές αντιθέσεις ή η τεχνολογικά ενισχυμένη όραση να υπονοήσουν τρόπους με τους οποίους τα πράγματα που προξένησαν τον μεγαλύτερο φόβο στις φεμινίστριες μπορούν και πρέπει να πάρουν νέο σχήμα και να στρωθούν ξανά στη δουλειά για χάρη της ζωής κι όχι του θανάτου; Καθώς βρισκόμαστε μέσα στην κοιλιά του κήτους, στον «Πρώτο Κόσμο» από τη δεκαετία του 1980 και μετά, πώς μπορούμε να αναπτύξουμε πρακτικές άγνοιας και γραφής, καθώς και άλλα είδη πολιτικού έργου, προκειμένου να συνεχίσουμε την αντιπαράθεση για τα υλικά σχήματα και τα νοήματα της φύσης και της εμπειρίας; Πώς θα μπορούσε μια εκτίμηση της κατασκευασμένης, τεχνουργηματικής, ιστορικά ενδεχομενικής φύσης των ανθρωποειδών, των κυβόργιων και των γυναικών, να οδηγήσει από μια αδύνατη αλλά τόσο παρούσα πραγματικότητα σε ένα δυνατό αλλά τόσο απόν αλλού; Μπορούμε άραγε, ως τέρατα, να καταδείξουμε μια άλλη τάξη σημασιодότησης; Εμπρός, κυβόργια, για την επιβίωση στη γη!